

taalcultuur

Leonie Cornips (1960, Heerlen), bijzonder hoogleraar Taalcultuur in Limburg aan de Universiteit Maastricht, doet onderzoek naar de relatie tussen de gesproken talen en dialecten in Limburg en de identiteit die eraan ontleend wordt. Hier doet ze tweewekelijks persoonlijk verslag van haar zoektocht.

Dialectvragenlijst I

Bij het Meertens Instituut was in 1994, toen ik daar kwam werken, nog een echte tekenaar werkzaam. Deze collega, die al snel met pensioen ging, kleurde met de hand dialectkaarten van Nederland en Vlaanderen in. Dialectkaarten laten zien waar bepaalde talige verschijnselen al dan niet voorkomen. In plaats van *meidoorn* zeggen sprekers in het noorden in hun dialect eerder iets als *haagdoorn* en in het zuiden eerder *doornheg*. In Nederland zeggen we in het dialect of het Nederlands eerder *spijkerbroek*, *spijkerboks* of *spijkerbroek* en in Vlaanderen *jeans* (*broek*). Het dialect van Schiermonnikoog kent van oudsher geen klein-vorm, zoals het Nederlands *kindje*, Limburgs *gengske* (gangetje), maar gebruikt als in het Engels *lytjen* (klein) voor een zelfstandig naamwoord als in *lytjen man* (kleine man). Het Nederlands en de dialecten hebben de eigenschap dat werkwoorden zich als een klompje achter in de bijzin in een bepaalde volgorde opstapelen, als in: ‘*Ze vertelde me dat ze dat graag wil kunnen doen*’. Ook in het zuiden zetten we die drie werkwoorden het liefst in deze volgorde. Maar in Friesland husselen ze net zolang totdat die werkwoorden in de omgekeerde volgorde terechtkomen: ‘*Ze vertelde me dat ze dat graag doen kunnen wil*’.

De vraag is hoe taalkundigen weten waar bepaalde woordvormen of volgordes van werkwoorden voorkomen. De oudste methode is een schriftelijke dialectvragenlijst die een dialectoloog naar (zegg)personen toestuurt. Een van de oudste vragenlijsten voor Limburg was die van Pieter Willems (1840-1898). Hij was afkomstig van Maastricht, koos voor de Belgische nationaliteit en werkte aan de Universiteit van Leuven. Hij stuurde tussen 1885 en 1890 een vragenlijst van 61 pagina's aan personen in Zuid-Nederland, België, Luxemburg, Duitsland en Frankrijk. De lijst omvatte meer dan tweeduizend woordvormen, uitdrukkingen en zinnen. Zijn instructies hoe die vragenlijst in te vullen, waren in het Frans en hij wilde weten hoe het ‘gewone’ volk sprak. De vragen waren ingewikkeld en tijdrovend. Niet iedereen vulde dus de

lijst in, hoewel de meesten tot de notabelen van hun woonplaats behoorden: (onder)pastoor, onderwijzer of directeur.

Onderzoekers maken de patronen in de verscheidenheid van talige gegevens - verzameld via vragenlijsten - zichtbaar in dialectkaarten. Mijn oudere collega tekende deze patronen met de hand in, trok lijntjes om regio's waar dezelfde talige verschijnselen zich voordeden en onderscheidde gebieden van elkaar door een verschillend kleurgebruik. Deze grote, kleurige en vooral gedetailleerde kaartvellen zijn nog steeds magnifiek om te zien. Zij verdragen uren werk en uiterste zorgvuldigheid. Voor mijn eerste zelfgemaakte dialectkaarten gebruikte ik symbolen - drieken en vierhoekjes en sterretjes, gedrukt aan de onderkant van een doorzichtig vel papier - die ik in de kaart kon wrijven daar waar een bepaald talig verschijnsel zich voordeed. Al snel nam de computer het werk over en nu genereren we kaarten met alle mogelijke kleuren,

symbolen, rasters, en gradaties in een paar seconden tijd. Zo'n 150 jaar later gebruiken onderzoekers nog steeds schriftelijke vragenlijsten om te achterhalen waar en in welke vorm iets gezegd wordt. Het Meertens Instituut stuurde vanaf 1931 elk jaar zijn beroemde dialectvragenlijsten uit, maar doet dit sinds enkele jaren niet meer. Het Instituut heeft nu een panel van ongeveer vijfduizend personen dat via internet vragen van onderzoekers over spreektaal, zowel over dialecten als het gesproken (regionale) Nederlands, invult.

Nu staat er op de site van het Instituut een vragenlijst van mij en een jonge onderzoeker van de Universiteit van Freiburg. We willen onderzoeken hoe de spreektaal aan weerskanten van de Nederlands-Duitse grens voor bepaalde typen zinnen overeenkomt. Maar onder die vijfduizend pannelleden bevinden zich er niet zoveel voor het dialect of het Nederlands in Limburg. Vandaar mijn vraag: als u tijd en zin heeft om mee te doen, surf dan naar www.meertens.knaw.nl/meertenspanel/ en meld u aan.

Iedereen is welkom en geschikt als invuller. We kunnen uw hulp goed gebruiken.

TAALCULTUUR

LEONIE CORNIPS

l.cornips@mgl.nl